
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Наталія КОРБИЛО
Науковий керівник – доц. Лариса КУЦА

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ КАЗОК БРАТІВ ГРІММ У ПРИЗМІ ФОРМУВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Вступ. «Дитячі та сімейні казки» (1812) братів Грімм займають особливе місце у світовій культурній спадщині і літературі для дітей зокрема, оскільки вони – важливий засіб розвитку і духовно-морального виховання. Творчість німецьких казкарів відображає універсальні людські цінності, містить найкращі взірці норм поведінки. Казки Грімм відомі своїм багатим символізмом, моральними сентенціями, самобутнім художньо-поетичним мовленням. Звідси їх визначальна роль у розвитку емоційного світу, мовленнєвих навичок читачів-дошкільників, їх психологічного і когнітивного розвитку. У цьому і полягає актуальність пропонованої статті.

Мета статті – проаналізувати художні особливості казок братів Грімм (специфіка сюжетних ліній, поетичного мовлення творів), які мають визначальний вплив на формування особистості дітей-дошкільників. Це передбачає і окреслення провідних тем та мотивів творів, аналіз морально-етичних аспектів, що здатні стимулювати уяву, розвивати мовленнєві навички та формувати характер дитини. Дослідження спрямоване на те, щоб показати, як казки сприяють розвитку особистості на ранніх етапах життя.

Основний текст. Брати Якоб і Вільгельм Грімм – видатні німецькі філологи (кін. XVIII – XIX ст.). Знаменно, що вони є авторами «Німецької граматики» та словника німецької мови. Проте найбільшу славу їм принесла збірка «Дитячі і сімейні казки» (у 3 томах), у яку ввійшли такі твори, як «Бременські музиканти», «Червона шапочка», «Білосніжка» та «Попелюшка». Ця світова класика відіграла велике значення в культурно-освітньому процесі.

Художні особливості, зокрема сюжетні лінії та поетичне мовлення казок братів Грімм, накладають свою печать на формування особистості дітей дошкільного віку. Через багатство образів і символів казки стимулюють розвиток уяви, мислення та емоцій дітей. Сюжети казок часто включають подорожі героїв, їх випробування, перевтілення. Через це діти-слухачі вчаться співчувати, розуміти цінність дружби, сміливості, чесності. Ці історії вчать, що добро завжди перемагає зло, що закладає основи моральних цінностей.

Поетичне мовлення казок, їх ритм та рима сприяють розвитку мовленнєвих навичок дітей. Різноманітність словникового запасу і тропи метафора та епітети збагачують мовлення дитини, розвивають здатність до аналізу та синтезу інформації. Через емпатію до персонажів дитина вчиться розуміти та виражати власні почуття, а також розпізнавати та розуміти емоції інших. Це важливо для соціальної адаптації та формування здорових міжособистісних відносин.

Використання казок братів Грімм у виховному процесі дозволяє також вирішувати психологічні завдання, актуальні для дітей дошкільного віку. Через алегорії та символізм казкових сюжетів діти знайомляться з такими поняттями, як відповідальність, взаємодопомога, додання труднощів. Це сприяє формуванню стійкості та адаптивності, що допомагають дитині краще орієнтуватися у соціальному середовищі та впоратися з викликами життя.

Окрім того, казки братів Грімм можуть слугувати інструментом для обговорення з дітьми важливих тем і ситуацій, з якими вони можуть зіткнутися в житті. Наприклад, казка «Вовк і семеро козенят» вчить бути обережними та не довіряти незнайомцям, а «Бременські музиканти» демонструють цінність дружби та важливість працювати в команді. Також слід зазначити, що казки сприяють розвитку творчих здібностей дітей. Слухаючи казки, діти не лише занурюються у фантастичний світ, але й вчаться створювати власні історії, розвиваючи уяву та творче мислення. Це стимулює бажання малювати, вигадувати власні ігри, що є важливим аспектом розвитку творчої особистості.

На наш погляд, казки братів Грімм не лише розвивають уяву та творчість у дітей, але й надають їм важливі життєві уроки та навички, сприяють вихованню, розвитку почуттів та уяви. Наприклад, казка «Бременські музиканти» показує дітям дошкільного віку приклад об'єднання та допомоги один одному, вчить доброті, хоробрості та винахідливості.

Звичайно, деякі з казок Грімм часто виявляються досить жорстокими. Наприклад, у казці «Гензель і Гретель» дівчинка Гретель без роздумів відправляє в палаючу піч відьму, а батько залишає дітей у лісі на вірну смерть; мачуха вимагає принести їй легені та печінку Білосніжки, щоб їх з'їсти; король

Дроздобород суворо перевиховує свою легковажну дружину. У казці «Попелюшка» сестри Попелюшки вживають радикальних заходів, щоб взутися у золотий черевичок (відрубують свій п'ятий палець на нозі та частину п'яти, щоб зробити ноги витонченими, як у Попелюшки, і взутися в її черевик). Проте ми вважаємо, не варто сахатися казкової жорстокості та насильства. По-перше, діти сприймають подібні сюжети по-іншому. По-друге, ці казки водночас вчать життєлюбства і стійкості в життєвих випробуваннях. Адже в кінці кожної із них правда відкривається, і герої-антагоністи отримують своє заслужене покарання. Звідси, на наш погляд, страшні моменти в казках допомагають дитині усвідомити та подолати власні страхи.

Варте уваги й поетичне мовлення казок братів Грім. Стилистична обробка їх творів зберегла не лише старовинні казкові сюжети, але й стиль, композицію, характери та особливості багатой мови, насиченої різноманітними приказками та точними мовними порівняннями.

Цікаво, що з плином часу люди змінюються, моральні настанови також, але казки братів Грім залишаються пам'ятками минулого з його викликами та цінностями завдяки повчальному змісту та моралі. Наприклад, казка «Попелюшка» (Шарль Перро написав її за 200 років до Грім, які майстерно переробили та доповнили цю історію), безсумнівно, є однією з найвідоміших і найулюбленіших казок у світі. Її читають і розповідають дітям протягом століть, і вона продовжує зачаровувати все нові покоління. Ми вважаємо, що це не просто розважальна історія – ідейно-художнє спрямування казки «Попелюшка» містить багато цінних уроків, які можуть допомогти дітям у їхньому розвитку.

Одна з найважливіших тем ідейно-художнього спрямування казки – це доброта. Попелюшка, незважаючи на жорстоке поводження з боку мачухи та сестер, завжди залишається доброю та співчутливою. Це – важливий урок доброти для дітей. Попелюшка також є прикладом сили духу і прикладом важливості віри у дива. Незважаючи на всі труднощі, з якими стикається дівчина, вона ніколи не втрачає віри у краще, навіть коли все здається безнадійним. Її наполегливість і оптимізм навчають дітей ніколи не здаватися перед обличчям викликів, вчить дітей справедливості, дає настанову, що добро завжди перемагає зло, адже наприкінці історії злі мачуха та сестри отримують по заслугах, а Попелюшка знаходить щастя, якого вона заслуговує.

Водночас через кілька століть цю казку можна розглядати під іншим кутом зору. Адже під час подорожі в часі її не оминули зміни у змісті, поява дидактичного пафосу. На нашу думку, на сучасному рівні Попелюшку важко назвати гідним зразком для наслідування. Прихильники руху за жіночу емансипацію розгублено критикують образ працюючої та слухняної дівчини, яка страждає від принижень, отримує дарунки від чарівного ліщинового куша та безмежно чекає, доки з'явиться принц на білому коні, врятує її та забере до свого палацу. «Будь завжди працююча і добра», – так навчає Попелюшку її мати на початку казки, і подальше читання надає можливість спостерігати, до чого призводить такий підхід, якщо поряд із працюючістю і добротою характер не має власної гідності та вміння захищати особисті кордони, пише психолог В.Кононенко [5].

Поетична мова казки «Білосніжка» братів Грім насичена епітетами, метафорами та іншими художніми засобами, що значно розширює словниковий запас дітей, збагачує їхню мову й робить її більш виразною: «...надворі сипав сніг, як біле пір'я, королева сиділа біля вікна й вишивала. Рама у вікні була з чорного дерева, і сніг проти неї здавався ще білішим» або «в королеви народилася донечка, і шкіра в неї була така біла, як сніг, щоки такі червоні, як кров, а коси такі чорні, як дерево на рамі, тому дівчинку назвали Білосніжкою» [3].

Гармонійні описи природи, яскраві образи героїв та динамічний сюжет прищеплюють дітям почуття краси й формують естетичний смак. Нарешті, казка збуджує дитячу уяву. Діти уявляють собі чарівний ліс, хатинку, де мешкають гноми: «як почало вечоріти, побачила маленьку хатку й зайшла до неї відпочити. В хатці все було маленьке, але таке гарне та чисте, що й не сказати. Посеред хатки стояв столик, застелений білим обрусом, на ньому стояло сім мисочок і сім чарочок, а біля кожної мисочки лежала ложечка, виделка й ніжик. А вздовж стіни стояло сім ліжечок, кожне накрите білим, як сніг, простирадлом» [3], жакливу Злу Королеву та прекрасного принца. Цей процес розвиває креативність та фантазію.

Але найцікавіше у цій історії – це фінал, де змістовне повідомлення набуває особливого значення. У кінці королева дізнається від дзеркала, що Білосніжка досі жива і знову перевершує її красою. Цей момент відображає пізнання злочинницею своєї власної природи і наслідків своїх дій. Її страх перед молодістю і прекрасною Білосніжкою стає нестерпним та веде злодійку до власної загибелі. Цей фінал вчить дітей тому, що злі дії завжди ведуть до поганого кінця, та демонструє важливість добра та моральних цінностей.

Сюжет казки «Бременські музиканти» не просто розважає, а подає дітям цінні життєві уроки. Незважаючи на те, що цей твір не містить прямого заклику наслідувати героїв, у ньому захоплива пригодницька історія, яка зацікавлює малюків. У казці чотири тварини – Кіт, Пес, Осел та Півень – будучи вигнаними зі своїх домівок, задумують втечу. Комічність пригод полягає в тому, що ці слабші тварини перемагають сильних лісових розбійників, які виявляються боягузами порівняно із ними.

Текст казки має виразну музикальність та ритм, що робить його поетичним, приємним для прослуховування. Автори влучно використовують образність та метафори для передачі ідей, емоцій, опису зовнішності персонажів, наприклад: «Зрозумів осел, що лихим вітром віє, втік від господаря та й

подався до Бремена». Цікавим є опис дій героїв: «І почали вони радитись, як їм звідтіля розбійників прогнати. Думали, думали і нарешті придумали: осел передніми ногами стане на підвіконня, пес вискочить на осла, кіт – на пса, а півень злетить котові на голову. Постававши так, вони в один голос завели свою музику: осел ревів, пес гавкав, кіт нявчав, півень кукурікав».

Заслугове уваги мова головних персонажів у казках Грімм, яка побудована на діалогах. Наприклад, у «Червоній шапочці» (перша частина казки) головна героїня розмовляє з Вовком, а в другій – з бабусею. Таке діалогічне мовлення персонажів зумовлене поетикою казки. Взагалі мовлення персонажів є одним із засобів виразності у казках.

Висновки. Отже, казки братів Грімм розвивають і приваблюють дітей не тільки своїм змістом, яскравою образною формою, насиченими сюжетними лініями, але й поетичним, виразним мовленням. Ідейно-художнє спрямування творів слугує вихованню доброї, розумної і творчої особистості, тобто справжньої людини. Звідси казки братів Грімм є безцінним ресурсом для батьків, вихователів та психологів, які працюють із дітьми дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білан О.І. Програма розвитку дитини «Українське дошкілля». 2017. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/Bilan_Programa_Ukrdoshkillja_2017.pdf (дата звернення: 06.04.2023).
2. Кононенко В. Що не так з Попелюшкою? Приховані небезпеки улюбленої казки. 2023.
3. URL: <https://vikna.tv/dlia-tebe/psykholohiia/shho-ne-tak-z-popelyushkoju-yaki-nebezpechni-ustanovku-pryshheplyuye-kazka/> (дата звернення: 05.04.2024).
4. Шик Л. Казкотерапія в роботі з дошкільниками. Київ: Основа, 2012. 240 с.

Анжеліка МИХАНІВ

Науковий керівник – доц. Лариса КУЦА

ПОЕТИКА І ВИХОВНІ АСПЕКТИ ПОВІСТІ-КАЗКИ А. ДЕ С.-ЕКЗЮПЕРІ «МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ» У ПРИЗМІ РОБОТИ З МОЛОДШИМ ШКОЛЯРЕМ

Вступ. У Державному стандарті початкової освіти до визначальних компетентностей зараховано громадянські та соціальні компетентності. Вони передбачають виховання у дітей молодшого шкільного віку ідеалів демократії, справедливості, рівності та моральних цінностей, зокрема толерантності, поваги до інших, вміння співчувати тощо [2]. Формування вищезгаданих компетентностей відбувається за допомогою інтеграції отриманих знань із усіх освітніх галузей. Важливою галуззю, визначеною Державним стандартом початкової освіти, на базі якої формуються громадянські та соціальні компетентності, є мовно-літературна [2]. Мовно-літературна освітня галузь сприяє реалізації цих компетентностей через набуття емоційно-чуттєвого досвіду за допомогою читання та аналізу прочитаних творів. Одним із таких творів, що в своєму сюжеті має приховані надважливі сенси, розкриває цінність людських стосунків і сприяє вихованню важливих моральних якостей особистості, є казка-повість Антуана де Сент-Екзюпері «Маленький принц».

Мета статті – розкрити сюжетні особливості, поінтерпретувати образи-символи твору А. де С.-Екзюпері, проаналізувати проблематику казки та надати певні рекомендації щодо практичного використання твору на уроках з літературного читання у початковій школі.

Основний виклад. «Маленький Принц» – талановита казка заслуженого французького письменника-класика з автобіографічними елементами, глибоким філософським змістом та цікавим сюжетом. Розповідь частково ведеться від першої особи-Пілота, який розповідає про події шестирічної давності, коли він зазнав аварії в Сахарі. Пілот уособлює автора твору та втілює його цінності. Момент з аварією в Лівійській пустелі дійсно був присутній в житті Антуана де Сент-Екзюпері. Частина твору описана від третьої особи, коли розповідається про подорож Маленького Принца [3]. Твір ілюстрований авторськими малюнками, складається він з 27 глав. Присвячена казка-повість хорошему другу автора – Леонові Верту, який в період її написання переслідувався нацистами.

Можна назвати п'ять сюжетних елементів твору: експозицію казки-повісті є знайомство із пілотом, його дитинством, інтересами, розчаруванням у дорослих через їх погляди на життя. До зав'язки нас підводить аварія в Сахарі, яка стала причиною зустрічі головного героя із Маленьким принцом. Ця частина твору є важливою через те, що пілот знаходить свого однодумця, який правильно трактує його малюнки. Розвиток дій – це моральні уроки Маленького принца, які можна простежити у його захоплюючих подорожах планетами, у спілкуванні з дорослими, які на них просять. Кульмінацією твору є усвідомлення Маленьким Принцом цінності його Троянди, що викликає в нього бажання повернутись на рідний астероїд. Прощання Маленького принца з пілотом та їх повернення додому – розв'язка казки-повісті. Динамічність твору забезпечує стрімкий розвиток сюжету, що створює подорож Маленького Принца планетами, така особливість казки-повісті утримує увагу маленьких читачів.